

Yttrandefrihetens makt

Året är 2005. Tolv stycken satirteckningar som sägs föreställa den islamiske profeten Muhammed publiceras i den danska tidningen *Jyllands-Posten*. Profeten är viktig inom religionen islam som har ett förbud mot att avteckna Muhammed som karikatyr. Därför ledde publiceringen av bilderna till massiva protester inom muslimska grupper, både i Danmark och utanför. I Gaza stormar beväpnade män ett EU-kontor för att kräva en ursäkt. Danmarks ambassad i Jakarta stormas. 20 000 personer demonstrerar mot bilderna i Beirut och tänder eld på det danska konsulatet. Till följd av branden dör en 17-åring.

Strax därefter, året 2006 publicerar Sverigedemokraternas partitidning *SD-kuriren* en teckningstävling där man uppmanar personer att skicka in bilder av profeten Muhammed, men i karikatyrform. I februari samma år publiceras vinnaren av tävlingen på webbplatsen tillsammans med *Jylland-Postens* Muhammedkarikatyror. Sveriges ambassad i Syriens huvudstad Damaskus bränns ner. Tävlingen och branden får Utrikesdepartementet och Säkerhetspolisen att reagera och tävlingen kritiserar av den dåvarande utrikesministern Laila Freivalds. Utrikesdepartementet och Säkerhetspolisen tog kontakt med *Levonline AB*, som på den tiden var Sverigedemokraternas webbhotell. Företaget stängde därefter ned *SD-kuriren*. Freivalds var den som fick stå till svars för händelsen och avgick kort därefter.

Men den tydliga rädslan för att Sverige skulle utsättas för liknande protester som Danmark gjorde delades inte av alla. Ett år efter att *SD-kuriren* stängts ned utlyser Tälleruds Hembygdgård i Värmland en utställning på temat hundar. Lars Vilks, som är en konstnär och dels känd för sin starka åsikt om yttrandefrihet, deltar i tävlingen. Vilks skickar in en blyertsskissad bild på profeten Muhammed som rondellhund. Bidraget kallas av konstnären just för "Profeten M som rondellhund." Tälleruds Hembygdgård tar med bidraget i utställningen, men väljer dagen innan vernissagen att ta bort Muhammed som rondellhund från utställningen. Enligt gården är det på grund av säkerhetsskäl.

Bilderna kommer ändå fram för omvärlden när den dåvarande chefredaktören för tidningen *Nerikes Allehanda* skriver en ledartext med rubriken "Rätten att förlöjliga en religion." Johansson argumenterar i texten för rätten till yttrandefrihet och har med Vilks bild på Muhammed som stöd för sin argumentation. Publiceringen leder till ytterligare protester. Abu Omar al-Baghdadi, som då var ledare för al-Quaida i Irak, utlyser en belöning på 50.000 eller 100.000 dollar till den som dödar Ulf Persson respektive Lars Vilks. Han tillade också att om Vilks dödas genom att "slaktas som ett lamm" blir ersättningen högre. Vilks får motta många mordhot och personer som ska ha planerat att döda konstnären grips. 2010 sätts Vilks hus i brand, men han var denna kväll inte hemma.

De tre olika men ändå sammankopplade händelserna har tydligt påverkat varandra. Samtidigt finns det olika syn hur man ska tackla frågan om huruvida man bör få publicera dessa bilder på en viktig profet för religionen Islam. En del anser att ja, det får man medan andra tycker det motsatta. Det lämnar oss med frågan; hur långt får man gå i användandet av yttrandefriheten?

Yttrandefriheten är en av hörnstenarna i vår demokrati. För många betyder en begränsad yttrandefrihet en begränsad demokrati. Det finns länder som titulerar sig själva som

demokratier även om en av hörnstenarna inte finns med, men Sverige är inget land som vill vara en ”fejkdemokrati.” Därför är det väldigt viktigt för många i Sverige att yttrandefriheten finns med, men det är svårt att rita upp gränser för hur mycket man får säga.

USA är en välgrundad och välfungerande demokrati med fungerande val och det finns flera partier att välja mellan när Amerikanerna går och röstar. Men en av de viktigaste delarna i USA:s demokrati är yttrandefriheten. I världens mäktigaste stat går det att säga nästan vad som helst. Uttalanden kan uppfattas som upprörande och kränkande men det går fortfarande att komma undan med det man har sagt eftersom att yttrandefriheten har ett starkt skydd av författningens första tillägg. I boken ”Skotten i Köpenhamn” (2016), skriven av Niklas Orrenius berättar författaren om yttrandefriheten i USA. Han berättar att det går att säga nästan vad som helst. Enda gången polisen får gripa in är när ett yttrande anses kunna skapa våldsamhet eller bryta mot en annan lag.

För många i Sverige kan USA:s syn på yttrandefriheten verka absurd. Vi har lärt oss om att man inte får kränka folk, man får inte säga exakt vad man tycker i alla typer av fall eftersom att det kan uppfattas som kränkande eller hotfullt. Samtidigt finns det ingen tydlig gräns för vad som är tillåtet och förbjudet att yttra sig om. I ”Skotten i Köpenhamn” träffar Orrenius Hans-Gunnar Axberger, professor i konstitutionell rätt i Uppsala. Orrenius frågar vad han tycker om nedstängningen av SD-kuriren och Axberger förklarar att han har svårt att kritisera Freivalds och Säpo för deras beslut eftersom att tävlingen riskerade att hota svenska liv och svenska intressen. Axberger menar att det blir svårt att försvara yttrandefriheten när det man säger endast har till syfte att håna och provocera.

Det kan vara svårt att säga hur folk skulle agera mot en liknande tävling idag. Enligt Axberger finns det en utveckling som går mot fler inskränkningar i tryck – och yttrandefriheten. Han berättar att han märkt att politiker och lagstiftare inte försvarar tryck – och yttrandefriheten med samma övertygelse som tidigare. Axberger tillägger sedan att han har förståelse varför det ser ut på detta sätt. I och med öppnare gränser är vi mer beroende av varandra och saker sprids lättare och på så sätt har vi inte råd med att uttrycka oss på samma sätt idag som förr i tiden. Axberger pekar ändå på att utvecklingen inte är huggen i sten och att hur det blir beror på hur mångkulturen hanteras. Det verkar enligt Axberger vara klyftorna i samhället och misstron mellan olika befolkningsgrupper som gör att man måste gå in och inskränka i yttrandefriheten.

För Laila Freivalds är linjen lite tydligare. I Orrenius bok visar författaren upp ett utdrag från ett brev utrikesministern skickade till flera muslimska länders regeringar:

”Jag skäms och jag ber om ursäkt för att det i mitt land finns individer som är respektlösa och tanklösa och som missbrukar yttrandefriheten för att manifesteras sådana åsikter på ett illvilligt sätt. Jag kommer alltid och under alla omständigheter att försvara yttrandefriheten men denna manifestation tar jag avstånd ifrån.”

Orrenius tillägger också att Freivalds skrev i brevet att yttrandefriheten är förenad med ansvar och respekt och att därför måste alla använda sig av den på ett respektfullt sätt.

Det går att hålla med både Axberger och Freivalds i deras resonemang. I vissa tillfällen skulle en sådan nedstängning, en sådan bestämmelse av myndigheterna vara att förminska yttrandefriheten. Men i en värld full av bland annat islamofobi och homofobi är det viktigt att trycka på och visa vad som är okej och inte. Det är på pappret inte tillåtet att yttra sig om hur

illa man tycker att homosexuella betar sig eftersom att det kan skada de som tar åt sig. Likadant är det med islamofobin. Om man uttrycker ett hat mot islam eller på något sätt gör någonting som upprör personer inom religionen bör man förstå att man kanske ska backa från det man har gjort. Man bör förstå att om det man har gjort har tagits vid illa för en grupp människor så är det rätta att be om ursäkt och ändra sitt beteende. Men någon som inte håller med om det är konstnären Lars Vilks.

Yttrandefriheten är en av frågorna som ligger Vilks närmast om hjärtat. Det kan vara charmigt, även om man kan tycka att han går lite för långt användandet av det fria ordet. Vilks tar ytterligare ett kliv i försvarandet av yttrandefriheten och tar in konsten som en synvinkel. I P1 Kulturs sommarserie som sändes under sommaren 2016 pratar Vilks den 6:e augusti om hur det går att komma undan med allt man har sagt genom att hänvisa till konsten. Han menar att inom konsten får man uttrycka nästan exakt vad som helst, just eftersom att det bara är konst. Konstnären har också i tidigare intervjuer kommit undan med sina yttranden genom att säga ”det är en del av konstverket.”

I ”Skotten i Köpenhamn” pratar Niklas Orrenius med Lars Vilks om konstnärens kommande verk. Enligt Orrenius talar Vilks ”förtjust om en målning han gjort där han kombinerar sin Muhammedhund med Karl XII, en av svenska konservativa nationalisternas viktigaste symboler.”

En fråga som väcks är om Vilks uttrycker sig genom sin konst för att belysa sin politiska uppfattning. Men enligt honom blir han irriterad när folk kallar honom för rasist. Han hävdar istället konstnärers rätt att undersöka saker och menar att han själv arbetar med undersökande konst.

Det går inte låta bli att bli upprörd och undra över varför Vilks känner att han måste undersöka saker som upprör andra grupper i samhället. Vilks kan komma till uttryck på så många sätt han vill i så många forum han vill, men han kan backa från att göra det som tas emot väldigt illa hos personer. Det är det fina med yttrandefriheten, du får använda den på så många sätt på så många ställen runt om i världen. Men det är vad du gör med din rätt som är det viktiga. Yttrandefriheten är ett maktmedel och ska användas rätt, vilket Vilks inte gör när han ritar Muhammedkarikatyrer. Därför kan jag anse att det inte var helt dumt av Freivalds att göra som hon gjorde eftersom att det är viktigt att visa vad som är okej och inte. I just det här fallet kan hända att hon gjorde det till största del på grund av Sveriges rikets säkerhet. Men nedstängningen skickade också en tydlig signal om att denna del av yttrandefriheten inte är okej.

Det kommer alltid att finnas spridda meningar om hur långt man får gå i sin rätt av yttrandefriheten och det kommer alltid att vara svårt att sätta gränser på vad som exakt får sägas. Men om man låter yttrandefriheten gå för långt genom att alltid peka på hur viktig den är och då istället låta folk säga vad de vill, kan vi få ett samhälle som inte vet skillnaderna mellan lögn och sanning. Ett samhälle som inte vet skillnaden mellan rätt och fel. Där personer inte förstår vad som är okej att säga och inte. Det är viktigt att man är på och trycker på vad som kan uppfattas som stötande för andra, oavsett vilken situation man befinner sig i.

Men någonting som kanske är ännu viktigare än att vara tydlig med vad som får sägas och inte, någonting som är viktigare än att dra gränser, är att samtala och försöka förstå. Att försöka förstå varför en person har uttryckt sig på ett visst sätt. Tillsammans går det att

Lisa Nytell

komma fram till vad som är rätt att säga. Yttrandefriheten är ett alltför stort maktmedel för att missbrukas och missförstås.